

การเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ของพิธีสู่ขวัญชาวไทลื้อ
จังหวัดพะเยา¹
Changing & Remaining of Spirit Retrieving Ceremony
in Tai Lue Community, Phayao

เปรมวิทย์ วิวัฒน์เศรษฐี²

บทคัดย่อ

การสู่ขวัญ เป็นพิธีกรรมที่ชาวไทลื้อ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยาถือเป็นพิธีกรรมแห่งชีวิตที่สำคัญและถือปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าในปัจจุบันการจัดพิธีสู่ขวัญจะมีการปรับเปลี่ยนรายละเอียดบางประการจากอดีตไปบ้าง แต่ชาวไทลื้อที่อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ก็ยังคงดำรงความเป็นพิธีกรรมของคนในกลุ่มชนตลอดมา ซึ่งเหตุผลสำคัญนั้น เนื่องมาจากพิธีสู่ขวัญมีบทบาทหน้าที่ที่สำคัญต่อกลุ่มชน ที่นอกจากจะช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่นและพลังใจในการดำเนินชีวิตให้แก่บุคคลแล้ว ยังเป็นแหล่งความรู้และศูนย์รวมแห่งศิลปวัฒนธรรมของกลุ่มชน ตลอดทั้งเป็นเครื่องมือประสานความสัมพันธ์อันดีระหว่างคนในกลุ่มชนอีกด้วย

คำสำคัญ: การสู่ขวัญ ไทลื้อ จังหวัดพะเยา

Abstract

Spirit retrieving ceremony is a ceremony of life and living that has been existed in Tai Lue 's community for ages. Even though, some parts of ceremony performance have been skipped in accordance with the modern life,

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยเรื่อง “การสู่ขวัญ : พิธีกรรมแห่งชีวิตชาวไทลื้อที่อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา”

² รองศาสตราจารย์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

this ceremony still remains strongly among their group. As a powerful way of living, a center of knowledge and culture and a symbol of unity in their group, Spirit Retrieving Ceremony is still an important ritual in Tai Lue community.

Keywords: Spirit retrieving ceremony, Tai Lue, Phayao province

คติความเชื่อ เป็นมรดกทางสังคมที่สั่งสมและสืบทอดมาจากบรรพชน โดยในยุคแรกเป็นยุคที่มนุษย์ยังอ่อนด้อยทางการศึกษา จึงยึดมั่นในพลังอำนาจอันลึกลับเหนือธรรมชาติ ซึ่งไม่สามารถอธิบายหรือหาเหตุผลใดๆ มาพิสูจน์สิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเกิดปรากฏการณ์ที่ทำให้เกิดความกลัวและหาสาเหตุไม่ได้ ก็มักจะอธิบายสาเหตุของสิ่งที่เกิดขึ้นด้วยการกล่าวถึงพลังอำนาจและอิทธิปาฏิหาริย์ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ หรือเมื่อเกิดเหตุร้ายขึ้นในชุมชน จนทำให้คนในชุมชนต้องประสบภพภัยต่างๆ คนในชุมชนก็จะอาศัยความเชื่อในสิ่งเหล่านั้นมาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ซึ่งการที่จะขอพลังอำนาจลึกลับทั้งหลายให้ช่วยเหลือและบันดาลสิ่งที่ต้องการนั้น ผู้ขอ ตลอดทั้งคนในชุมชนจะต้องปฏิบัติในสิ่งที่พลังอำนาจลึกลับมีความพึงพอใจ จึงจะทำให้การขอในสิ่งดังกล่าวประสบผลสำเร็จตามที่ปรารถนา ซึ่งความเชื่อในพลังอำนาจอันลึกลับนี้ เป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้คนสังคมสร้างหลักประกันความมั่นคงทางจิตใจ โดยการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ขึ้นมา

“การสู่ขวัญ” เป็นพิธีกรรมสำคัญที่ผูกพันอย่างแนบแน่นกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ และเป็นพิธีกรรมหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อในพลังอำนาจอันลึกลับที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตมนุษย์ ทั้งนี้เพราะคนในกลุ่มชาติพันธุ์ไทมีความเชื่อเกี่ยวกับองค์ประกอบของความเป็นมนุษย์ว่า มนุษย์ทุกคนมีส่วนประกอบสำคัญ 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่มีตัวตนคือ ร่างกาย และส่วนที่ไม่มีตัวตนคือ ขวัญ (จุจินาด อรรถวิเศษฐ, 2548 : 3) ซึ่ง “ขวัญ” จะเป็นพลังที่แฝงอยู่ในส่วนต่างๆ ของร่างกาย และมีอิทธิพลต่อวิถีการดำรงตนของส่วนประกอบที่มีตัวตนหรือร่างกาย กล่าวคือ เมื่อขวัญอยู่คู่กับร่างกาย เจ้าของขวัญก็จะมีชีวิตที่เป็นปกติสุข มีความสุขสบาย แต่เมื่อใดที่มีเหตุที่ทำให้ขวัญออกจากร่างกายไป เจ้าของขวัญก็จะมีภาวะที่ผิดปกติ ไม่สบายกาย ไม่สบายใจ หรือมีอาการเจ็บป่วย และถึงแก่ความตายได้ ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็น

ต้องมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับขวัญในทุกช่วงที่มีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นกับชีวิตของคนในครอบครัวและคนในสังคมรอบตัว อาทิ พิธีสู่ขวัญเด็กทารก พิธีสู่ขวัญนาคน พิธีสู่ขวัญคู่บ่าวสาว พิธีสู่ขวัญผู้ป่วยหรือผู้ที่ประสบภัยต่างๆ พิธีสู่ขวัญบุคคลที่ได้รับตำแหน่งใหม่ ฯลฯ นอกจากนั้น คนในกลุ่มชาติพันธุ์ไทยยังมีความเชื่อว่าสิ่งใดก็ตามที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับชีวิตมนุษย์ สิ่งนั้นจะมีขวัญอยู่ด้วย ดังเช่นสังคมไทย ซึ่งเป็นสังคมเกษตรกรรม คนในสังคมมีอาชีพหลักคือ ทำนา เนื่องจากการทำนา จะต้องใช้ควายเป็นแรงงานสำคัญ ดังนั้น หลังจากที่ทำนาได้ปลูกข้าวกล้าเรียบร้อยแล้ว ชาวนาจะเลือกเอาวันที่เป็นมงคลเป็นวันประกอบพิธีสู่ขวัญควาย อันเป็นการแสดงถึงความกตัญญูรู้คุณต่อควาย กับทั้งเป็นการขอมาต่อควายที่ได้กระทำรุนแรงและทำในสิ่งที่ไม่เหมาะสมไม่ควรในระหว่างการใช้แรงงานควายเพื่อการทำนา (ทวี เชื้อนกแก้ว, 2541 : 181) เมื่อข้าวงอกงามดี ถึงเวลาที่จะเก็บเกี่ยวและนวดข้าว ชาวนาจะเกี่ยวข้าวและเตรียมการนวดข้าว ก่อนการนวดข้าวชาวนาต้องทำพิธีบอกผีนา ผีข้าวแสด และแม่พระธรณี จากนั้นก็มีการสู่ขวัญข้าว อันเป็นการขอบคุณเทวดา แม่พระธรณี แม่โพสพ และผีนานาชนิด ซึ่งพิธีกรรมการสู่ขวัญดังกล่าวนี้ ต่างแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์และความผูกพันระหว่างบุคคลกับครอบครัว บุคคลกับสิ่งรอบข้าง และบุคคลกับสังคม ที่มุ่งให้เกิดสิ่งที่ดีงาม ความเป็นสิริมงคล ตลอดจนเป็นกำลังใจให้แก่เจ้าของขวัญทั้งสิ้น อย่างไรก็ตาม ความเชื่อเรื่องขวัญได้มีอย่างแพร่หลายในทุกชนชาติ ทั้งชาวไทยในสิบสองจุไทย ชาวจังหัดมณฑลกวางสี กลุ่มชนชาวอินเดีย จีน พม่า ฯลฯ หรือแม้แต่ชนกลุ่มน้อยที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ซึ่งรวมถึงชาวไทยลื้อ อันเป็นชนกลุ่มน้อยที่มีอยู่เป็นจำนวนมากในประเทศไทย

ไทยลื้อ เป็นกลุ่มชนชาติพันธุ์หนึ่งที่พูดภาษาตระกูลไต มีภูมิลาเนาดั้งเดิมอยู่ในเขตปกครองตนเองสิบสองปันนา ทางตอนใต้ของมณฑลยูนนาน ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน (โครงการพิพิธภัณฑวัตถุวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ล้านนา, 2551 : 2) และได้อพยพเข้ามาอยู่ในดินแดนล้านนาด้วยสาเหตุหลายประการ ทั้งในด้านความสัมพันธ์ทางเครือญาติระหว่างกลุ่มชนชั้นปกครองและการแต่งงานระหว่างประชาชนทั่วไป ความสัมพันธ์ทางการเมือง ทั้งในรูปแบบบ้านพี่เมืองน้อง และในรูปแบบเมืองขึ้นในช่วงสมัยราชวงศ์มังราย ทั้งนี้ ในสมัยเจ้าเจ็ดตน อันเป็นสมัยที่ “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” เป็นช่วงที่ชาวไทยลื้อจำนวนมากอพยพเข้ามา

สู่ดินแดนล้านนา ไม่ว่าจะเป็นในลักษณะของการกวาดต้อนหรือด้วยความสมัครใจ ทำให้ดินแดนล้านนาหลายแห่งกลายเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของชาวไทยลื้อที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

ชาวไทยลื้อที่อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา เป็นกลุ่มชนที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยเป็นเวลากว่า 100 ปีแล้ว นับตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2396 ที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการให้เจ้านันทวฤทธิเดช ผู้ครองนครน่านยกกองทัพไปตีเมืองเชียงรุ่ง แคว้นสิบสองปันนา เมื่อตีได้ ก็จัดการกวาดต้อนชาวไทยลื้อจากเมืองลำ เมืองพง และเมืองอื่นๆ ในดินแดนสิบสองปันนา ลงมาอีก โดยให้ชาวไทยลื้อที่ได้ถูกกวาดต้อนมาในครั้งนี้ ไปรวมกันและตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เมืองเชียงม่วน และเมืองเชียงคำเป็นหลัก (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2498 : 40) ซึ่งชนกลุ่มนี้ยังคงรักษารักษาขนบประเพณีต่างๆ ที่เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชน เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตตลอดมา

พิธีสู่ขวัญเป็นพิธีกรรมที่ชาวไทยลื้อ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา จัดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ โดยจะแตกต่างกันไปในแต่ละโอกาส หากแต่พิธีสู่ขวัญที่จัดขึ้นอย่างบ่อยครั้งนั้น จะเป็นพิธีสู่ขวัญที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวไทยลื้อ ได้แก่ พิธีสู่ขวัญผู้ป่วยหรือผู้ประสบภพภัยต่างๆ รองลงมาคือ พิธีสู่ขวัญนาค และพิธีสู่ขวัญคู่บ่าวสาว ตามลำดับ ส่วนพิธีสู่ขวัญประเภทอื่นก็มีการจัดขึ้นบ้างตามความเชื่อและตามสภาพการณ์ทางเศรษฐกิจ สำหรับรูปแบบพิธีกรรมที่จัดขึ้น โดยเฉพาะพิธีสู่ขวัญผู้ป่วยหรือผู้ประสบภพภัยต่างๆ นั้น ส่วนใหญ่ในแต่ละครอบครัวจะจัดขึ้นอย่างเรียบง่ายตามวิถีของชาวบ้าน ไม่มีภาพของ “ความเป็นทางการ” (ไม่ว่าจะเป็นเครื่องประกอบพิธี หรือกระบวนการขั้นตอนต่างๆ) ปรากฏอยู่ อาทิ เครื่องประกอบพิธีเช่น อาหารคาวหวาน ผลไม้ ฯลฯ จะจัดไว้ในจานถาด หรือขันโตก แล้วประดับตกแต่งด้วยดอกไม้ที่มีอยู่ โดยไม่มีการจัดเป็นพานหรือขันบายศรีแต่อย่างใด ส่วนกำหนดเวลาในการประกอบพิธีนั้น ก็จะประกอบพิธีตามความพร้อมหรือความสะดวกของเจ้าภาพและหมอขวัญ โดยไม่มีการถือฤกษ์ยาม (เว้นแต่หมอขวัญบางคนจะถือเรื่อง “วันเสีย” โดยจะไม่ประกอบพิธีกรรมใดๆ ในวันดังกล่าว) หมอขวัญ ซึ่งเป็นผู้ประกอบพิธีจะแต่งกายแบบลำลอง อาจใส่เสื้อสีขาวและกางเกงสีอื่น โดยจะไม่แต่งกายสีขาวทั้งหมด ฯลฯ ซึ่งแสดงถึงลักษณะพิธีกรรมของชาวบ้านอย่างแท้จริง ในขณะเดียวกัน หากเป็นพิธีสู่ขวัญประเภทอื่นๆ

ที่จัดขึ้นในโอกาสพิเศษ อันเป็นโอกาสที่จัดขึ้นครั้งเดียวในชีวิต ได้แก่ พิธีสู่ขวัญ อนาคต พิธีสู่ขวัญคู่บ่าวสาว จะมี “ความเป็นทางการ” มากขึ้นในอีกระดับหนึ่ง เช่น การจัดขันบายศรีจะจัดเป็นขันบายศรีนมแมวประดับตกแต่งด้วยดอกไม้ที่สวยงาม หลากหลายชนิด หมอขวัญ ซึ่งเป็นผู้ประกอบพิธีจะแต่งกายด้วยเสื้อและกางเกง สีขาวเสมือนพราหมณ์หรือผู้บริสุทธิ์ เครื่องประกอบในพิธีจะเพียบพร้อมและครบถ้วนตามแบบแผนที่บรรพบุรุษได้กำหนดไว้ และกำหนดการในการประกอบพิธี จะเป็นไปตามฤกษ์ยามที่โหรหรือผู้เชี่ยวชาญทางโหราศาสตร์ได้คำนวณไว้

อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นการจัดพิธีสู่ขวัญในลักษณะใดก็ตาม จำเป็นจะต้องมีเครื่องประกอบพิธีอย่างน้อย 2 อย่าง คือ

1. ขันตั้งครู (ขันครู) เป็นขันหรือพานที่เจ้าภาพจัดเตรียมไว้เพื่อให้ หมอขวัญทำการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์และครูบาอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ ซึ่งหมอขวัญบางท่านจะจัดเตรียมเองแล้วนำไปในวันประกอบพิธี และจะนำกลับไปเมื่อพิธีกรรมเสร็จสิ้น



ขันตั้งครู : เครื่องประกอบพิธีสู่ขวัญ

2. ขันบายศรี (ขันข้าว) เป็นพานหรือขันโตกที่ใส่อาหารคาวหวาน เครื่องดื่ม และผลไม้ ซึ่งสิ่งที่จะใส่ในขันบายศรีจะขึ้นอยู่กับประเภทของการสู่ขวัญ เช่น พิธีสู่ขวัญนาจะไม่ใช่ไก่ต้มและสุรา พิธีสู่ขวัญทารกหรือเด็กที่เกิดใหม่ จะต้อง มีกล้วยสุกรวมอยู่ด้วย ฯลฯ



ขันข้าว : เครื่องประกอบพิธีสู่ขวัญผู้ป่วย (ตามวิถีชาวบ้าน)

ทั้งนี้ สิ่งที่เป็นของประกอบพิธีและใส่ในขันตั้งครู (ขันครู) หรือขันบายศรี (ขันข้าว) นั้น เมื่อพิจารณาตามบริบททางสังคม ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมไทยลื้อ ล้วนเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงลักษณะของความเป็นชาติพันธุ์ไทและกลุ่มชนไทยลื้อทั้งสิ้น อาทิ

1. หมากพลู เป็นของขบเคี้ยวที่ชาวไทยลื้อสมัยโบราณใช้ในการต้อนรับผู้มาเยือน อันแสดงถึง การต้อนรับด้วยความยินดี และมอบให้บุคคลเพื่อแสดงถึงความเคารพนับถือที่มีต่อบุคคลผู้นั้น
2. ผ้าขาว ผ้าแดง (อำขาขาว อำแดง) เป็นสัญลักษณ์แทน “ครูบาอาจารย์” ของหมอลำขวัญ อันเป็นความเชื่อที่สืบทอดมาแต่โบราณกาล ซึ่งหมอลำขวัญแต่ละท่านได้ให้ความหมายที่แตกต่างกันในรายละเอียด บางท่านกล่าวว่า ผ้าแดงเป็นสัญลักษณ์ของครูบาอาจารย์ที่ไม่มีตัวตน ซึ่งได้เชิญมาและให้ประทับบนผ้าขาว ในขณะที่บางท่านกล่าวว่าผ้าแดงเป็นสัญลักษณ์แทนครูบาอาจารย์ที่ล่วงลับไปแล้ว ส่วนผ้าขาวเป็นสัญลักษณ์แทนครูบาอาจารย์ที่ยังมีชีวิตอยู่
3. เบี้ย เป็นเปลือกหอยชนิดหนึ่งที่ในสมัยโบราณใช้เป็นเพื่อซื้อขายสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ การใส่เบี้ยในขันตั้งครู จึงเป็นเสมือนการมอบสิ่งที่มีค่าเพื่อบูชาพระคุณครู
4. ข้าวเปลือก ข้าวสาร เป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ ความเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าที่จะพัฒนาต่อไปอย่างกว้างขวาง
5. ดอกไม้ เป็นสิ่งสวยงามที่มอบเป็นเครื่องบูชาผู้ที่ควรเคารพ

6. เทียน เป็นเสมือนสิ่งที่ให้แสงสว่างทางปัญญาและจิตใจ อันจะนำไปสู่ความสุขและความสำเร็จในชีวิต

7. สุรา เป็นสิ่งที่อยู่คู่กับกิจกรรมทางสังคมไทยมาเป็นเวลานาน การใช้สุราเป็นเครื่องประกอบพิธี จึงเป็นการสร้างความพึงพอใจให้แก่สิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ (ผี) ที่ชาวไทลื้อเชื่อว่าชอบบริโภคสุรา

8. ไก่ ในอดีตไก่เป็นสัตว์ที่ชาวไทลื้อเลี้ยงไว้แทบทุกครัวเรือนและจะนำมาประกอบอาหารในโอกาสพิเศษ การนำไก่มาเป็นเครื่องประกอบพิธี จึงเป็นเสมือนการมอบสิ่งพิเศษให้แก่บุคคลหรือสิ่งพิเศษ ซึ่งก็คือ สิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติและครูบาอาจารย์ ตลอดทั้งขวัญที่ได้เชิญมา

9. ข้าวเหนียว เนื่องจากข้าวเหนียวเป็นอาหารหลักของชาวไทลื้อ การนำข้าวเหนียวมาเป็นเครื่องประกอบพิธี จึงมุ่งให้ข้าวเหนียวเป็นอาหารของขวัญ ซึ่งจะบริโภคเช่นเดียวกับผู้เป็นเจ้าของขวัญ

10. กล้วยสุก กล้วยเป็นพืชที่ปลูกและแพร่พันธุ์ได้ง่าย จึงนับเป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์

11. น้ำส้มป่อย คำว่า “ป่อย” มีเสียงพ้องกับคำว่า “ปล่อย” อันเป็นเสมือนการปลดปล่อยความทุกข์และความไม่ดีทั้งหลายให้หลุดพ้นไปจากตัว

12. ด้าย ฝ้าย หรือสายสิญจน์ เป็นสัญลักษณ์ในการผูกมัดและสานสัมพันธ์ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

13. น้ำ เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นสำหรับสิ่งมีชีวิต น้ำจึงเป็นสัญลักษณ์ที่นอกจากจะแสดงถึงการดำรงอยู่ของชีวิตแล้ว ยังเป็นสิ่งชำระล้างสิ่งที่ไม่ดีต่างๆ ให้สะอาดบริสุทธิ์อีกด้วย

14. ขนมและผลไม้ต่างๆ ส่วนมากจะเป็นผลไม้ตามฤดูกาล ส่วนขนมจะเป็นขนมที่มีชื่อเป็นมงคล เช่น ทองหยิบ ทองหยอด ฝอยทอง ฯลฯ

นอกจากนั้น ในพิธีสู่ขวัญของชาวไทลื้อ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ยังมีส่วนประกอบที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ บทสู่ขวัญ ซึ่งมีลักษณะดังนี้

1. ภาษาและรูปแบบ ภาษาที่ใช้ในบทสู่ขวัญมีทั้งภาษาไทยกลาง ภาษาล้านนา (คำเมือง) และภาษาไทลื้อปะปนกัน โดยเรียบเรียงเป็นความเรียงร้อยแก้วที่แบ่งเป็นวรรค แต่ละวรรคประกอบด้วยจำนวนคำที่ไม่แน่นอน แต่ในบางช่วงของบทสู่ขวัญจะมีสัมผัสระหว่างวรรคคล้ายคำประพันธ์ประเภทร้อย นอกจาก

นั้น ในบางช่วงยังมีข้อความที่เป็นภาษาบาลี ทั้งที่เป็นบทสวดมนต์และการกล่าวอ้างถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ และสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ แทรกอยู่อีกด้วย เช่น

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ

พุทโธ มังคะละสัมภูโต สัมพุทโธ ที่ปะทุตตะโม พุทธมังคะละมาคัมมะ
สัพพะทุกขา ปะมัญจะเร

ธัมโมมังคะละสัมภูโต คัมภีโร พุทฺธโส อะนุญ ธัมมะมังคะละมาคัมมะ
สัพพะพะยา ปะมัญจะเร

สังโฆ มังคะละสัมภูโต ทักขิณียโย อะนุตตะโร สังฆะ มังคะละมาคัมมะ
สัพพะโรคา ปะมัญจะเร

อัจจะใจโย อัจจะไชยโส อัจจะในวันนี้ ก็เป็นวันดีวันเม็งก็หมดไผ
วันไต่ก็หมดปอด วันนี้เป็นวันยอดพญาวัน วันนี้หนักหนาเลยเป็นวันดี เป็นวัน
ดีก็กรวดใหญ่ก็ใส่โรงเจ จันทรฤกษ์ จันทรรอยสี จันทรเรียงลำใหญ่เข้าสู่เมโ
เจิญสมุแก่กล้าย้ายเข้าสู่ได้มังกรก็แม่นในวันนี้ วาหุจรคบคู่ย้ายเข้าสู่รอยสีก็แม่น
ในวันนี้ยามนี้ ...

ฯลฯ

อัจจะในวันนี้ ก็เป็นวันดี เป็นวันพระเจ้ามาผดโลกทุมภูก็มีในวันนี้แหละ
นาเจ้า เป็นวันผาบเป็ดงูหมูปญามาร ตัวหาญใจกล้าก็มีในวันนี้แหละเจ้าเหย
เป็นวันดีล้ำเลิศในโลกสงสารแหละหนาเจ้า เป็นวันพระเจ้ามาป่าเปียงปาระมีธรรม
เจ้าตนอันประเสริฐนั้นแต่ดีหลี...

2. โครงสร้างและเนื้อหาหลักของบทสู่ขวัญชาวไทลื้อที่ปรากฏ
แบ่งออกเป็น 8 ตอน ดังนี้

2.1 บทเกริ่นนำ เป็นการกล่าวถึงโอกาสของการจัดพิธีสู่ขวัญ และ
ความเป็นมงคลของวันที่จัดพิธีสู่ขวัญ ดังบทที่ว่า

อัจจะใจโย อัจจะไชยโส อัจจะในวันนี้ ก็เป็นวันดีวันเม็งก็หมดไผ
วันไต่ก็หมดปอด วันนี้เป็นวันยอดพญาวัน วันนี้หนักหนาเลยเป็นวันดี เป็นวันดี

กรดใหญ่กุ๊สใส่โรงเจ จันทรฤทธิ์ จันทรอยสี จันทรเรืองลำใหญ่เข้าสู่เมโธ เจิญสมุ แก่นกล้วยเข้าสูได้มังกะแม่นในวันนี้ ราวหุจรคบคู่ย้ายเข้าสู่รอยสีก็แม่นในวันนี้ ยามนี้ ปฐพีคำขึ้นเกี่ยวกล้วยอดจอมมาก็แม่นในวันนี้ มาลาจันทรบานเบ่งสร้อยก็ แม่นในวันนี้ยามนี้ มากันดักเจ้าชั้นสูงโรงคำก็แม่นในวันนี้ กุลาดำจักหือโจคก็แม่น ในวันนี้ยามนี้ ปลุกต้นกล้วยกายเกิดเป็นเครือคำก็แม่นในวันนี้ ส่วนปีเดือนวันนี้ หนาเป็นปีเดือนล้ำเลิศ พระพุทธเจ้าเกิดมาผดผุงหมู่สัตว์ก็แม่นในวันนี้ เศรษฐีจัก เรียกเข้าก็แม่นในวันนี้ ...

2.2 บทบรรยายเครื่องเชิษฐวัณู เป็นการพรรณนาถึงอาหาร เครื่องดื่ม ตลอดจนสิ่งของต่างๆ ที่นำมาเป็นเครื่องเชิษฐวัณู ซึ่งได้จัดไว้ในพาน ขัน หรือถาดบายศรี ดังบทที่ว่า

อัจจะใจโส อัจจะใจโย อะจะมะมังคะโล อะจะในวันนี้ก็เป็นวันดี เป็นสีแหละวันใส เป็นวันเบิกเส็ดกาบไถ่จั้นเจียงคาน มีตั้งอะลังก้านเสื้อผ้า เขาก็ตกแต่งไว้ท่ามีมานานา มีตั้งจั้นและป่าปวงมาลาดอกไม้ ผูกเงินคำมีปไร มากมวลมี อันนางทาสีเขาหากตกแต่งไว้ ถ้าแม่นว่าสามสิบสองขวัญเจ้าหล้า หากไปตกต่าน้ำฝ่ายสาคร ไปตกที่อุดรเกาะใหญ่ ไปตกที่แม่น้ำใหญ่ไขว่ขว้างนที เขาก็มาเียบบายศรีบานเปียงรอบใหญ่่น้อย ทอดเถียวป้ายประดับยายตั้งมั่น สาม สี จั้นไสยของพาน มีเตียนรูปตามมีมาก มีตั้งเหมี้ยงหมากและบุปผา มีตั้งมาลาและดวงดอก มีตั้งข้าวตอกและกลีลาดวงดอกไม้ใส่ไว้เหนือขัน มีตั้งขันน้ำมันจั้นหอม หื่น อบตลบรสเล่า มีตั้งดอกเค็ดเก๊าหนามขอ ดอกข้าวพอบานหลามกิงมะลิซ้อน จิงซอนบานดอกสถานบานกิ้งก้อม ดอกตะล่อมขาวแดง ปูนี้อาแยงเอามาให้ไว้ ดอกเข็มได้บานซอน ดอกชดมอญหลามกิง มะลิซ้อนจิงบานขาว เียบเหมือนดาว อยู่ยั้งฟ้า เขาก็เก็บใส่ช้ำมารวมดอกไม้ หอมมีหลายล้า มีตั้งกล้วยอ้อยพรว้าเต็มต้น มีตั้งกล้วยจั้นและกล้วยไข่ กล้วยคั่วใหญ่ลูกกลม...ปูนี้อะแลทุกสิ่ง เพื่อบหื้อสามสิบสองขวัญเจ้าบิดเปียงจ่ายสังลักอัน เพื่อบหื้อสามสิบสองขวัญ เจ้ามีความคะสัน กั้นอยากจั้นป้ามากหลายอัน จั้นป้ามั่นแตงถ้อย เพื่อบหื้อได้ตกถ้อยสังลักอัน...

2.3 บทเชิษฐวัณู เป็นการกล่าวเชิษฐวัณูที่หนีหรือหลงไปอยู่ใน สถานที่ต่างๆ ให้มารับเครื่องเชิษฐวัณูและกลับมาสู่ร่างของผู้เป็นเจ้าของขวัญ ดังบทที่ว่า

...ผู้ข้าขออัญเชิญสามสิบสองขวัญเจ้จ๋า แม้นไปตกอยู่ยังน้ำ เป็นเพื่อนปูป่า แม้นไปตกอยู่ธัญญากลางดงเถื่อนกว้าง เป็นเพื่อนเสื้อสิงห์กระติง แรดจ้าง ก็เชิญรีบเร็วมา ขวัญเจ้าอย่าไปสอตลาดเมืองมีต่างด้าว ขวัญเจ้าอย่าได้ ฟังข่าวไปเมืองไอศวรร ขวัญเจ้าอย่าไปสุขสนม่วนเล่นที่เถื่อนถ้ำ ย่านน้ำวังคูหา ขวัญจักขุดตักตั้งคู่ขวัญตั้งจูงมาอยู่กับตั้งดมดอกไม้ ขวัญหูกงมาอยู่หูไว้ฟังธรรม หื้อ มา ตั้งขวัญแขนลำป่องแก้ว หื้อมาตั้งขวัญแหว่แคว้และคอกกลม หื้อมาตั้งขวัญถา นานมตั้งคู่ ขวัญต้องจูงมาอยู่ท่ากำกั้น ขวัญแพ้อยาได้อดเดียวดินหมั่นย้าย ขวัญ ตื่นเจ้าอย่าแหว่ฝ่ายลีลา สามสิบสองเจ้าจูงมาตั้งเกาก่อนเตอะขวัญเหย...

2.4 บทเก็บข้าวเก็บขวัญ เป็นการกล่าวเพื่อเสี่ยงทายว่า “ขวัญมา แล้วหรือยัง” ซึ่งการสู่ขวัญบางประเภทเช่น การสู่ขวัญนาค การสู่ขวัญพระภิกษุ ฯลฯ จะไม่มีการเสี่ยงทาย จึงไม่มีบทนี้ปรากฏในพิธีสู่ขวัญดังกล่าว ดังบทที่ว่า

สาตุ สาตุ ข้าวเป็นเจ้า ข้าวเกิดแก่เก้านบุญหนัก ข้าวเกิดแต่ศักดิ์ บุญใหญ่ เม็ดข้าวใจสามัญ ผู้ข้าจักอธิษฐานข้าว เป็นเจ้าเป็นสักขีพยาน แม้นว่า สามสิบสองขวัญเจ้ามาแล้ว ขอหื้อข้าวแก้ว เป็นคู่ปอสอง กองกันยายเป็นถ้อย สร้อยร้อยหัวเรียงกัน แม้นว่าสามสิบสองขวัญผู้เป็นเจ้าเสีย เจ้าผ้า บ่มาเตื่อ ก็ขอ หื้อข้าว กีกหน่วยเดียว อย่าเตวตางหลายเส้น อย่าหลีกเว้นคำสัจจะอธิษฐานของ ผู้ข้า นั้นจักมีแต่ดีหลีเตอะ

จากนั้นหมอขวัญจะหยิบข้าวสารในขันขึ้นมานับเป็นการเสี่ยงทาย ว่า “ขวัญมา แล้วหรือยัง” หากนับจำนวนเม็ดข้าวสารที่หยิบขึ้นมาแล้วได้เป็น จำนวนคู่ แสดงว่าขวัญมาแล้ว แต่หากเป็นจำนวนคี่ แสดงว่าขวัญยังไม่มา หมอขวัญจะต้องท่องบทเก็บข้าวเก็บขวัญใหม่ แล้วหยิบข้าวสารขึ้นมานับอีก โดย จะกระทำเช่นนั้นจนกว่าจะนับจำนวนเม็ดข้าวสารได้เป็นจำนวนคู่ ซึ่งการสู่ขวัญ บางประเภท เช่น การสู่ขวัญนาค การสู่ขวัญพระภิกษุ ฯลฯ จะไม่มีการเสี่ยงทาย จึงไม่มีบทนี้ปรากฏในพิธีสู่ขวัญบางประเภทดังกล่าว

2.5 บทป้อนขวัญ เป็นบทที่หมอขวัญกล่าวถึงอาหาร สุรา และน้ำ ในขณะที่เดียวกับที่ทำพิธีป้อนอาหาร สุรา และน้ำ (ฟายเหล้า ฟายน้ำ) ให้แก่ขวัญ ดังบทที่ว่า

... ขอเชิญยังสามสิบสองขวัญแห่งเจ้า จูงหื้อได้มาพำร่ำพร้อม มานั่งแหวดล้อมอยู่ท่าและมากินหื้อมากินทุกคนทุกปากอย่าได้เว้น หื้อเจ้าหกเล่น

เดินเข้ามาสามสิบสองขวัญ มงคลแห่งเจ้าจูงหื้อได้มาพำพร้อม มานั่งแวดล้อมอยู่ท่า และตากันมากันทุกคนและทุกปาก ข้าจักป้อนข้าวกับจิ้นและปลา กับตั้งกลุลาธิดาไก่อ้อม กินแล้วอย่ามีใจเสียดลัมและหลงไหล จูงหื้อแบ่งใจดีตั้งน้ำผึ้งและน้ำอ้อยใส่สุณกันร้อยขบข้าว ยังบ่หื้อขวัญเจ้าแหวไปไหน ขอเชิญยังสามสิบสองขวัญแห่งเจ้า จูงมากินข้าวของอันนี้ แล้วจูงได้จุ่มเนื้อเย็นใจก่อนเตอะ

สามสิบสองขวัญแห่งเจ้า มากินข้าวแล้วจูงจักมากินน้ำเหล้าสุราเมรัย เขมขึ้นอันไหลออกจากออดินและขวดแก้วตา รดแล้วใส่แบ่งแก้วและเงินดาหอมยิ่งกว่ารสดอกไม้ เป็นเหล้าจาวไทยและไทยทำเด็ดหวานล้ำ ... ขอเชิญยังสามสิบสองขวัญแห่งเจ้า มากินยังน้ำเหล้าไยยะบานเหล้าก่อนเตอะ

สามสิบสองขวัญแห่งเจ้า มากินข้าวแล้วจูงมากินยังน้ำ น้ำอันนี้ใสกิใส เย็นก็เย็นจะจืดแต่ละหนอเปื้อน หากไปตักดื่มมาแต่ท่าสระวังใหญ่ น้ำอันนี้หนา หากเป็นน้ำใจไขพญาอินทร์ แม่นผู้ใดได้กิน ก็หายพยาธิโลกา น้ำอันนี้หนา หากเป็นน้ำพุพระอันวิเศษ ปิ่ใจน้ำฉะเตสเมืองคน หากตกแต่งบนหยาดฟ้าลงมาอันไหลอาบน้ำแม่ธรณี แม่นผู้ใดได้ก็อยู่ดีจู้ ผู้ขอเชิญยังสามสิบสองขวัญแห่งเจ้ามากินข้าวกับน้ำอันนี้ แล้วจูงหื้อได้จุ่มเนื้อเย็นใจเหล้าก่อนเตอะ



การป้อนขวัญ

2.6 บทปัดเคราะห์ เป็นบทที่ปัดเป่าเสนียดจัญไรและสิ่งที่ไม่ดีทั้งหลายที่เกิดขึ้นทั้งในอดีต ปัจจุบัน และจะเกิดขึ้นในอนาคตให้พ้นไปจากเจ้าของขวัญ และอย่าได้มาไถ่กลักรายผู้เป็นเจ้าของขวัญอีก ดังบทที่ว่า

สัพพะณะ สัพพะทา สัพพะเคราะห์ สัพพะภัย เคราะห์ภัยในก็หื้อ
ออกนอก เคราะห์ปายนอกก็หื้อหนี เคราะห์รวีแก่นกล้า เคราะห์ปายหลังอย่า
มาทำ เคราะห์ปายหน้าอย่ามาติด เคราะห์พาดิดเป็นโทษ เคราะห์ร้ายไศภจกรรจ์
เคราะห์พันอันหลายสิ่ง จุ่งหื้อดับม้วยมิ่งคาไค ก็อว่าจัญไรติดแปด เคราะห์นานา
หลายหลาก เคราะห์ผิดปากผิดคำ เคราะห์เป็นร่ำมาใกล้ เคราะห์เจ็บเคราะห์ให้ไหม้
ก็หื้อแขวดหนีไกล หื้อตกไปตามเส้นไหม หื้อไหลไปตามเส้นด้าย หื้อยกย้ายย้ายไป
สู่เมืองผี จักค่าเคราะห์หื้อหนี จักตีเคราะห์หื้อแล่น ด้วยมนต์แก้วแควนอาคมแห่ง
ศรีโคตมตนิเศษ อันพระพุทเจ้าเทศน์ไว้เป็นคาถาว่า สัพพะทุกข์ สัพพะภะยา
สัพพะโรคา วินาสันตุ เต แต่เทอะ ฯ

ในขณะที่หมอขวัญกล่าวบทสู่ขวัญ หมอขวัญจะจับปลายฝ้ายหรือ
สายสิญจน์ข้างหนึ่ง และให้ปลายฝ้ายหรือสายสิญจน์อีกข้างหนึ่งจรดลงที่แขนของ
ผู้รับการสู่ขวัญ แล้วหมอขวัญจะลากฝ้ายหรือสายสิญจน์จากแขนของผู้รับการ
สู่ขวัญลงไปที่ปลายนิ้วและลงสู่แก้วน้ำที่หมอขวัญถือไว้ จากนั้นจะนําน้ำในแก้ว
ไปเททิ้งที่บริเวณนอกบ้าน เป็นสัญลักษณ์ว่าหมอขวัญได้ปลดปล่อยสิ่งชั่วร้ายและ
สิ่งเลวร้ายทั้งหลายออกจากตัวผู้รับการสู่ขวัญ และได้ทำลายสิ่งที่ไม่ดีทั้งหลายให้
สูญหายไปแล้ว



การปัดเคราะห์

2.7 บทผูกมือ (มัดขวัญ) เป็นการกล่าวในขณะที่หมอขวัญใช้ด้าย
หรือสายสิญจน์ผูกข้อมือผู้รับการสู่ขวัญ โดยเริ่มจากข้อมือซ้ายและข้อมือขวา

ตามลำดับ ซึ่งเนื้อหาจะกล่าวถึงสิ่งดีๆ ที่ขวัญจะได้รับ พร้อมทั้งเชิญให้ขวัญอยู่กับเจ้าของขวัญตลอดไป ดังบทที่ว่า

คำผูกมือซ้าย

ศรีสวัสดิ์ ศิริโยค อุตตะมะโชคเนืองนอง เงินคำหลายกองบรู้ง่าย
ข้าจักผูกมือด้วยด้าย มงคลอันวิเศษ ฝ่ายขาวเต้าอันบริสุทธิ์ ฝ่ายอันคนหาใช้
อุปโภค เส้นฝ่ายมนุสสะโลกหากสื่อแบ่ง แม่นจักผูกเป็กผูกแสงก็มั่น บัสน บ่ยาว
มอกพอพะหมาน แม่นจักผูกจางพลายสารก็อยู่ ผูกเอางัวควายขึ้นหลูก็นั่น แม่นจัก
ผูกมือคนก็หื้อหายพยาธิ ดึกว่าเชือกชะบ่วงบาตแห่งพระยานาคตน ชื่อว่าวิรูปักษะ
ฝ่ายเส้นนี้มีอานุภาพ แคว้นวิเศษอันประกอบด้วยสารทเพท อันได้แก่เมือง
ดักศีลามา ข้าจักผูกขวัญเจ้าไว้บ่หื้อโคคา ข้าจักผูกแขนนายเบื่องซ้ายไว้ บ่หื้อ
ขวัญเจ้าหนีไปอยู่จิมผีในป่า บ่หื้อขวัญล่าเดินดง บ่หื้อขวัญล่าหลงแอ่วเล่น บ่หื้อ
ตื่นเต้นตกใจ บ่หื้อไปอยู่กลางดงไพรป่าเถื่อน บ่หื้อไปเป็นเพื่อนแรดช้างและ
เสือหมี บ่หื้อขวัญเจ้าไปอยู่จิมผียักษ์ผีเย็นตัวใหญ่ ข้าจักผูกขวัญเจ้าไว้หื้อเป็น
มงคล คือแขนดวงผาเสริฐ แขนงามล้ำเลิศเหมือนดังจลวดเงินดี มีเล็บยาวกว้าง
เหมือนดังงาจ้างเอราวัณ สะปิ๊ภัยมีฉิบหายปายมือเจ้า เป็นอาวุธห้าเยื้องเข้า
รักษาตน สัพปิอันตรายก็หื้อหายพราก เหมือนดังน้ำกลิ้งตกจากใบบัวนั้น ดีหลี
หื้อเจ้าได้อยู่ดีมีสุขอายุยืนยาว จุงจักมีเตียงแต่ ดีหลี ก่อนเตอะขวัญเหย
โอมพุทโธรักขิตติ รัมโมรักขิตติ สังโฆรักขิตติ โอมธนัง มหารนังลาภัง โอมสวาหะ

คำผูกมือขวา

อจจะในวันนี้ ก็เป็นวันดีสะหลีใจโจค วันนี้ก็เป็นวันดีปันโทษโสกา
ข้าจักผูกมือขวาแห่งเจ้า จักผูกมือนั้นเล่าด้วยเส้นด้ายอันบริสุทธิ์ เพื่อหื้อเป็นมงคล
หื้อปันจากกังวลทุกสิ่ง หื้อขวัญเจ้าอยู่มั่นยังกับต้นแต่ดีหลี หื้อมันเหมือนดังปฐพี
อันหนาได้สองแสนสี่หมื่นโยชน์ หื้อมันเหมือนดังดอยหิน หนักได้แสนโกฏิสังขยา
หื้อมันเหมือนกันทะมาทะนะสะอาด หื้อมันเหมือนดังเขาไกรลาสบัพพะตา หื้อมัน
เหมือนพะยอนินทาทิราช หื้อมันขนาดดังเสาอินทขิล อันฝังไว้มั่นบรู้คาโค หื้อมัน
เหมือนมะหินสีมา อันพะสังฆะเจ้าหากปลุกไว้ ข้าจักผูกมือเจ้านี้ไซ้ หื้อเจ้าได้อยู่
สุขสบาย ปายมือเจ้ามีหักัง หื้อมีเดชะยิ่งกว่าดาบสหลักัณฉัย กันเจ้าเหยียดมือไป
ตางใด ก็ขอหื้อฝึกกลัวเหมือนใจจะขาด สัพปิพยาธิเจ้าก็หื้อหาย คลายจากต้นตัว

เจ้าไปเสียในวันนี้ยามนี้ จุงจักมีเตียงแต่ดีหลีเตอะ โอม พุทโธรักขิตติ รัมโมรักขิตติ
สังโฆรักขิตติ โอมธนัง มหารนังลากัง โอมสวาหะ



การผูกมือมัดขวัญ

2.8 บทมอบขวัญ เป็นการมอบขวัญทั้งหมดที่เชิญมาให้แก่เจ้าของขวัญ โดยกล่าวอ้ำให้ขวัญอยู่กับเจ้าของขวัญเพื่อปกป้องคุ้มครองเจ้าของขวัญ พร้อมทั้งอำนวยพรแก่เจ้าของขวัญ ดังบทที่ว่า

สี่สสะตีศรีระ อัจจะในวันนี้ ก็หากเป็นวันดี สะหลีสุกะมังคละ
อันประเสริฐ และล้ำเลิศยิ่งกว่าวันและยามดังหลาย วันเม็งก็หมดใส วันโตก็หมด
ปอด วันนี้เป็นวันแก้วยอดพญาวัน วันนี้ต้นตั่วแห่งผู้ข้า อันเป็นโมพระพร้อมด้วย
ญาติกาวงศาเฒ่าแก่ ป้อแม่ปี่น้องกูผู้คนก็จุงได้นำมา ทุกนุปผามาลาดวงดอก
ข้าวตอกดอกไม้และลำเทียนจักใดมา อับข้าวอับขวัญมอบข้าวมอบขวัญหื้อ
ต้นตั่วของ (ชื่อของผู้ที่รับการสู่ขวัญ). ตั้งแต่บัดนี้หื้อปายหน้า ก็ขอหื้อสามสิบสอง
ขวัญแห่งเจ้าจุงได้เฝ้าปกปักรักษา เข้ามาอยู่ยังเนือยังตั่ว ยังห้วยังคิงต้นตั่วของ.
(ชื่อของผู้ที่รับการสู่ขวัญ). หื้อได้อยู่ดีมีสุข หื้อได้ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บดังหลาย
ตั้งปวง เเคราะห์เจ็บอย่าได้มาใกล้ เเคราะห์ไข้อย่าได้มาทัก เเคราะห์หิบบเคราะห์
หายอย่าได้มาตอง เเคราะห์หีบไคระหนี้องอย่าได้ปามา สัพพะเคราะห์นานาต่างๆ
หื้อได้ละ ลดปลัดออกไปจากกายะสันตะต้นตั่วของ. (ชื่อของผู้ที่รับการสู่ขวัญ).
หื้อตกออกจากใบบัวบอน ป่อนจะเกิดแต่ดีหลี ซึ่งประกอบด้วยอายุปี อายุเดือน
อายุวัน อายุยาม โจคปี โจคเดือน โจควัน โจคยาม หื้อได้มีอายุมั่นขวัญเย็น หื้อได้
มีอายุ วรรณะ สุขะ พละทุกประการแต่ดีหลีแต่เตอะ ไจยะตะกะวัง ไจยะมังคะลัง

อย่างไรก็ตาม โครงสร้างและเนื้อหาของบทสวดวิญประเภทเดียวกันของหมอขวัญแต่ละคนหรือหมอขวัญคนเดียวกัน แต่จัดในครั้งที่ต่างกัน จะมีความแตกต่างกันไปบ้าง ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากวิถีปฏิบัติของหมอขวัญแต่ละคนตลอดจนสถานการณ์ในขณะประกอบพิธีสวดวิญแต่ครั้งนั้นมีความแตกต่างกัน เช่นเดียวกับตัวพิธีกรรม ซึ่งจะมีขั้นตอนบางอย่างที่อาจมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามข้อจำกัดทางเศรษฐกิจ หรือตามเหตุผลทางวัฒนธรรมที่จะต้องผสมผสานกับวัฒนธรรมที่เข้มแข็งกว่า ซึ่งก็เป็นเรื่องปกติธรรมดาของวัฒนธรรมโดยทั่วไป พิธีสวดวิญเป็นพิธีกรรมหนึ่งที่ว่า จะถูกกลืนด้วยข้อจำกัดของบริบททางสังคมบางประการ ประกอบกับความเข้มแข็งของวัฒนธรรมล้านนา อันเป็นดินแดนที่ชนกลุ่มนี้อาศัยอยู่ จนทำให้รายละเอียดของพิธีกรรมเปลี่ยนแปลงไป แต่ถึงกระนั้นพิธีสวดวิญที่จัดขึ้นก็ยังคงแนวคิดและสาระสำคัญของพิธีกรรมดั้งเดิมไว้ได้ ซึ่งความเปลี่ยนแปลงของพิธีสวดวิญชาวไทลื้อที่อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยาที่เกิดขึ้นมีดังต่อไปนี้

1. การจัดพิธี การจัดพิธีสวดวิญของชาวไทลื้อในอดีต จะจัดเป็นพิธีใหญ่ มีเครื่องประกอบพิธีเต็มรูปแบบและครบถ้วน หากแต่ในปัจจุบัน การจัดพิธีสวดวิญชาวไทลื้อที่อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา โดยเฉพาะอย่างยิ่งพิธีสวดวิญผู้ป่วย พิธีสวดวิญหญิงที่คลอดบุตรและอยู่ไฟครบ 1 เดือน และพิธีสวดวิญเด็กทารก จะจัดพิธีในลักษณะที่เรียบง่าย โดยจัดขึ้นเฉพาะคนในครอบครัวและอาจมีเพียงญาติสนิทเท่านั้นที่มาร่วมงาน ส่วนเครื่องประกอบพิธีนั้นจะมีเครื่องประกอบพิธีหลัก เช่น ไก่ต้ม ข้าวสาร สุรา น้ำส้มป่อย ฯลฯ ครบถ้วนตามพิธีกรรมดั้งเดิม ส่วนเครื่องประกอบพิธีอื่นๆ เช่น อาหารคาวหวาน ดอกไม้ ฯลฯ จะเป็นของที่หาได้ในบริเวณบ้านหรือท้องถิ่น ที่มีได้พิถีพิถันในการจัดหาหรือจัดทำเท่าใดนัก ซึ่งสาเหตุที่เป็นเช่นนั้น อาจเนื่องมาจากข้อจำกัดทางเศรษฐกิจ ซึ่งหากจะจัดพิธีอย่างเต็มรูปแบบและมีการเชิญแขกมาร่วมงานเป็นจำนวนมากแล้ว จะต้องเสียค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนมาก ดังนั้น เพื่อเป็นการประหยัดค่าใช้จ่าย จึงได้จัดพิธีเพื่อให้เป็นไปตามขนบประเพณีเท่านั้น ซึ่งจะช่วยลดค่าใช้จ่ายลงได้มาก แต่หากครอบครัวใดมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีและจะจัดพิธีสวดวิญที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมสำคัญในชีวิต เช่น งานบวช งานแต่งงาน งานฉลองในพิธีรับตำแหน่งใหม่ ฯลฯ ก็อาจจัดเป็นพิธีที่เป็นทางการและเต็มรูปแบบของพิธีที่ได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษ ได้แก่

การเชิญพราหมณ์เป็นผู้ประกอบพิธี การตกแต่งพานบายศรีอย่างงดงาม การจัดเครื่องประกอบพิธีที่ครบถ้วนสมบูรณ์และถูกต้องตามตำรา ตลอดจนประกอบพิธีกรรมตามขั้นตอนที่ถูกต้อง

2. หมอขวัญที่เป็นผู้ประกอบพิธีมิได้เคร่งครัดในโครงสร้างและเนื้อหาของกรกล่าวบทสู่ขวัญตามตำราที่บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ที่เป็นเช่นนั้นอาจมีสาเหตุมาจากการปรับเปลี่ยนเพื่อให้เข้ากับโอกาสและสถานการณ์ ในขณะที่ประกอบพิธี นอกจากนั้นในการกล่าวบทสู่ขวัญแต่ละครั้ง หมอขวัญยังต้องมีการสร้างสรรค์และปรับประยุกต์เนื้อหา โดยการตัดทอนหรือเพิ่มเติมเนื้อหาให้สอดคล้องและเหมาะสมกับโอกาส เวลา สถานการณ์ขณะที่ประกอบพิธี และความประสงค์ของเจ้าภาพ เช่น ในบทสู่ขวัญคู่บ่าวสาว จะมีการกล่าวถึงบทบาทหน้าที่และข้อปฏิบัติต่างๆ ที่สามีและภรรยาพึงกระทำ ซึ่งการกล่าวในบทนี้ หมอขวัญบางคนจะมีการปรับเปลี่ยนเนื้อหาให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน หรือหากมีแขกผู้มีเกียรติเป็นจำนวนมากที่จะต้องผูกข้อมือคู่บ่าวสาว เพื่อเป็นการประหยัดเวลาในการประกอบพิธี หมอขวัญอาจตัดตอนหรือย่อบางตอนของบท สู่ขวัญให้สั้นลง ฯลฯ จึงอาจกล่าวได้ว่า หมอขวัญนอกจากจะต้องเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถในการประกอบพิธีคือ เริ่มตั้งแต่การจัด เตรียมพิธีการ ดำเนินขั้นตอนของการประกอบพิธี และการกล่าวบทสู่ขวัญแล้ว ยังต้องมีปฏิภาณไหวพริบที่จะปรับประยุกต์การประกอบพิธีกรรมให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสมอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันพิธีสู่ขวัญยังคงมีอยู่อย่างแพร่หลายในชุมชนไทลื้อที่อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากพิธีสู่ขวัญเป็นพิธีที่ยังคงบทบาทและหน้าที่สำคัญอยู่ในสังคมไทลื้อ ซึ่งบทบาทและหน้าที่ของพิธีสู่ขวัญดังกล่าว แบ่งออกเป็น

1. หน้าที่ระดับพื้นผิว

พิธีสู่ขวัญจะสร้างความเชื่อมั่นและพลังใจแก่บุคคลผู้เป็นเจ้าของขวัญ ซึ่งอาจเป็นบุคคลที่ประสบวิกฤตการณ์ ตลอดจนความเปลี่ยนแปลงอย่างใดอย่างหนึ่งในชีวิต เช่น บวชพระ แต่งงาน เจ็บป่วย ประสบอุบัติเหตุ ฯลฯ หรือเป็นบุคคลที่อยู่ในสภาวะปกติ หากแต่ต้องการจะเสริมสิริมงคลให้แก่ตนเอง ซึ่งปัจจัยที่ช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่นและพลังใจนั้น ประกอบด้วย

1.1 ถ้อยคำในบทสวดวิญญูที่กล่าวอ้างถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คำที่เป็นมงคล และคำที่มีความหมายในทางที่ดี

1.2 พิธีกรรมที่จัดขึ้น มีลักษณะเป็นพิธีการ ซึ่งดำเนินการอย่าง มีระบบและขั้นตอนที่เป็นไปตามลำดับ นับตั้งแต่การไหว้ครู อัญเชิญครูและ สิ่งศักดิ์สิทธิ์มาร่วมในพิธี เชิญขวัญ และเสร็จสิ้นลงด้วยการมอบขวัญที่เชิญกลับมา ให้แก่ผู้เป็นเจ้าของขวัญ

1.3 สิ่งที่เป็นของประกอบพิธี ล้วนได้รับการเลือกสรร จัดทำ และ ตกแต่งอย่างดีเพื่อการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์

1.4 หมอขวัญ เป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องและเชื่อถือจากคนในกลุ่มชน

1.5 บุคคลที่มาร่วมพิธี คือผู้ที่มาร่วมในพิธีเพื่อให้กำลังใจ ซึ่งจะ ทำให้ผู้เป็นเจ้าของขวัญ มีความรู้สึกว่าได้อยู่อย่างโดดเดี่ยวโดยลำพัง แต่ ยังมีบุคคลอีกจำนวนหนึ่งอยู่เคียงข้าง อันจะทำให้ผู้เป็นเจ้าของขวัญมีพลังใจที่ จะเผชิญกับสิ่งต่างๆ ต่อไป

2. หน้าที่ระดับลึก

พิธีสวดวิญญูที่ชาวไทลื้อ อำเภอยี่งอ จังหวัดพะเยา จัดขึ้น มีบทบาทและ หน้าที่ที่แบ่งอยู่หลายประการ อันได้แก่

2.1 ให้ความรู้ต่างๆ อาทิ เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ความเชื่อ พื้นฐานของกลุ่มชน วรรณกรรมของชาติพันธุ์ ฯลฯ ซึ่งปรากฏในขั้นตอนต่างๆ ของ พิธีกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบทสวดวิญญู

2.2 ให้ข้อคิด อันเป็นคำสอน คติเตือนใจ และแนวทางการปฏิบัติ ตนที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต ทั้งที่เป็นเนื้อหาปรากฏในบทสวดวิญญู เช่น บทสวดวิญญูคู่บ่าวสาวตอนหนึ่งกล่าวว่า "...สัจจะ ทะมะ ขันติ จาคะ ธรรมสี่ประการนี้ เล่าอย่าได้ประมาทหลงลืม เมื่อมีธรรมสี่ประการนี้ไว้ บ่ได้ขัดขืน เทียงอายุยืนเจริญ ก้าวหน้า บ่ได้ตกต่ำช้าเทียงเจริญดี อย่าได้เป็นผัวเผตเมียผี้ หื้อเป็นผัวแสงเมียแก้ว เทียงจักก้าวหน้าไปบ่แล้ว เข้าสู่ความเจริญไป" ฯลฯ และในขั้นตอนของพิธีกรรม ก็มีพฤติกรรมที่เป็นแบบอย่างการดำเนินชีวิตในสังคม เช่น การบูชาครูก่อนที่จะเริ่ม พิธีกรรม อันเป็นการแสดงถึงความกตัญญูกตเวทิต่อผู้มีพระคุณ ฯลฯ

2.3 เสริมสร้างและประสานความสัมพันธ์อันดีระหว่างคนในกลุ่ม ชนด้วยการร่วมกันจัดเตรียมพิธีสวดวิญญูและผลิตสิ่งของที่ใช้ประกอบพิธีจำนวน

มาก ซึ่งมีกระบวนการหรือขั้นตอนการผลิตที่พิถีพิถันเพื่อให้เกิดความสวยงามและถูกต้องตามรูปแบบพิธีกรรม กับทั้งยังเป็นการสร้างความรู้สึกของการเป็นพวกพ้องที่มีความเชื่อในสิ่งเดียวกัน อันเป็นจุดเริ่มต้นของความเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง

2.4 เป็นศูนย์รวมแห่งศิลปวัฒนธรรมด้านต่างๆ ของกลุ่มชนไทลื้อ อาทิ บทสู่ขวัญ (ด้านวรรณกรรม) พานบายศรี (ด้านศิลปกรรม) การอ่องขวัญ (ด้านจิตวิญญาณกรรม) ตลอดจนขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม อันเป็นขนบทางวัฒนธรรมที่สืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษ

ด้วยคุณค่าและคุณประโยชน์แห่งพิธีสู่ขวัญของชาวไทลื้อ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา จึงทำให้พิธีสู่ขวัญเป็นพิธีกรรมแห่งชีวิตและภูมิปัญญาที่จะช่วยจรรโลงชีวิตและจรรโลงสังคมไทลื้อให้คงอยู่สืบไปตราบนานเท่านาน

เอกสารอ้างอิง

- โครงการพิพิธภัณฑวัตถุวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ล้านนา. (2551). **ไทลื้อ อัตลักษณ์แห่งชาติพันธุ์ไทย**. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ทวี เชื้อนแก้ว. (2541). **ประเพณีเดิม** พิมพ์ครั้งที่ 17. กรุงเทพฯ : เลียงเชียง.
- บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. (2498). **ไทยสิบสองปันนา เล่ม 2**. กรุงเทพฯ : คลังวิทยา.
- รุจิณา อรรถสิขัฐ. (2548). **ขวัญชีวิตของคนไทย**. ใน: ดารณี อ่อนชมจันทร์ (บรรณาธิการ), **ขวัญ : ขวัญชีวิตของคนไทย**. นนทบุรี : กรมพัฒนาการแพทย์ไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข.